

תיקציץ! כלומר נוח לו לאדם שתקציץ היד ולא תגע בעין, לפי שרוח רעה שורה על היד ומסמאת את העין.

יד לחוטם תיקציץ! שמזיק לחוטם, וכן כולם. יד לפה תיקציץ! יד לאוזן תיקציץ! יד לחסודה, מקום הקזת הדם תיקציץ! יד לאמה תיקציץ! יד לפי טבעת תיקציץ! [בשני אלו אסור גם לאחר נטילת ידיים. באמה משום שמביא לידי קרי, ובפי טבעת משום שהמשמוש תדיר מביא לידי טחורים. ולא נקט להו כאן אלא אגב "תיקציץ" ביחס למקרים האחרים, רש"י]. יד לגניגית שכר תיקציץ! שהרוח רעה נכנסת לתוך השכר ומזקת לשותים ממנו. [בשו"ע או"ח סי' ד' נפסק שבחסודה אסור גם כשנטל ידיו, שמשמוש היד מזיק לחבורה, וכן בגניגית המשמוש מפסיד השכר. ועיי"ש בביה"ל ד"ה לא יגע].

יד הנוגעת בעין קודם נטילה מסמא. יד הנוגעת באוזן מארשת, יד הנוגעת בפה או בחוטם מעלה פוליופום, גורמת לריח רע מהפה והחוטם.

תניא: רבי נתן אומר: "בת חורין" היא שמה של הרוח רעה הזו ששורה על הידים קודם נטילת ידיים, ומקפדת, שאינה עוברת, עד שירחוץ ידיו שלש פעמים.

אמר רבי יוחנן: פוך, צבע ששמים בתוך העיניים — מעביר "בת מלך"! שהפוך מרפא, אם הרוח רעה הנקראת "בת מלך", הזיקה לעין. ופוסק הפוך את הרמעה. ומרבה שיער בעפעפים.

אמר מר עוקבא אמר שמואל: שורה אדם קילורין, תחבושת ספוגה ברפואה, מערב שבת, ונותן על גב עיניו בשבת ואינו חושש דלגבי עצמו אין חשש שמא יבא לשחוק סממנים, שהרי יש לו היכר, שלא התירו לו אלא לשרות מערב שבת, ואילו אנשים אחרים אינם יודעים שהוא רפואה, אלא סבורים שהוא יין, ורוחץ בהם את עינו.

בר ליואי הוי קאי קמיה דמר עוקבא. הזייה דהוה מייץ ופתח עיניו כשנותן בהם את הקילורין. אמר ליה: כולי האי ודאי לא שרא מר שמואל! שעל ידי הפתיחה והסגירה מוכח לכל שהוא עושה לרפואה.

שלח ליה רבי ינאי למר עוקבא: לישדר לן מר מהנדך קילורין דמר שמואל [ששמואל היה רופא ומר עוקבא היה יוצא ונכנס אצלו].

שלח ליה מר עוקבא: שדורי משרדנא לך, דלא תימא צר עין אנא. אלא, אינך צריך לזה. דחכי אמר שמואל: טובה טיפת צונן מים קרים לשים בתוך העין שחרית, ורחיצת ידיים ורגלים בחמין ערבית שמאיר את העינים — מכל קילורין שבעולם!

תניא נמי הכי: אמר רבי מונא משום רבי יהודה: טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידיים ורגלים ערבית מכל קילורין שבעולם.

הוא היה אומר:

יד הנוגעת לעין קודם נטילת ידיים בבקר —

דמימיה מרפאין ומלח היוצא מהן מסמא. או

את העינים — "הפוכה סדום והפוכה מילה",

ואמר מר עוקבא אמר שמואל: עלין, עשב ששמו כך, אין בהם משום רפואה שאינו מרפא את העין באכילתו, ומותר לאכול בשבת.

אמר רב יוסף: כוסברתא — אין בה משום רפואה.

אמר רב ששת: כשות — אין בהן משום רפואה.

אמר רב יוסף: כוסברתא, אפילו לדידי שאני סומא, קשה לי, שהעין כואבת לי אם אוכלנו.

אמר רב ששת: גרנירא, אפילו לדידי שאני סומא מעלי מועיל לעיניים.

ואמר מר עוקבא אמר שמואל: כל מיני כשות שרי לאכול בשבת ואפילו אם מתכוין לרפואה. כי הם גם מאכל לבריאים ולא מוכח שנוטלם לרפואה. לבר חוץ מטרזוא, שאינו מאכל בריאים, ומוכח שהוא לרפואה.

אמר רב חסדא: שריקא טויה, למשוח את הצלי בשמן וביצים כשהוא חם [ולא רותח שהיד סולדת בו כדי לבשל את השמן וביצים] שרי בשבת. ולא אמרינן דדמי למתקן. פיעפועי ביעי, לטרנף ביצים בקערה — אסור. שנראה כאילו רוצה ליתנם לקדירה המתבשלת.

דביתהו אשתו דזעירי עבדא ליה לחייה בר אשי שריקא טויה ולא אכל.

אמרה ליה: לרבך, זעירי, עבדי ליה ואכל, ואת — לא אכלת!?

ואמרינן: זעירי לטעמיה אכל!

דאמר זעירי: נתן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת, מסנת, ואינו חושש משום בורר, אעפ"י שהם נעשים צלולין יותר.

אלמא, כיון דמשתתי הכי, שראויין לשתותם גם בלא סינון, לאו מידי קעביד, דלא חשיב בכך מלאכת ברירה. הכא נמו, כיון דמיתכיל הצלי גם בלא שריקא טויה — לאו מידי קעביד, דלא חשיב תקון מלאכה.

ואמר מר עוקבא: מי שנגפה נחבלה ידו או רגלו — צומתה, מעמיד את הדם ביין, ואינו חושש. לפי שאינו מרפא אלא רק עוצר את הדם.

איבעיא להו: חלא, חומץ — מאי? האם מותר לצמות בו את הדם?

אמר רב הלל לרב אשי: כי הוינא בי רב כהנא אמרי: חלא — לא! כיון שהוא חזק והוא גם מרפא.

אמר רבא: והני בני מחוזא [שם מקום], כיון דמפנקי ועור בשרם רך — אפילו חמרא נמי מסי להו, מרפא אותם, ואסור בשבת.

רבינא איקלע לבי רב אשי. חזייה דדריכא ליה חמרא, חמור דרך לו, אנבא דכרעיה על גב הרגל, ויתיב, קא צמית ליה בחלא. אמר ליה: וכי לא סבר לה מר להא דאמר רב הלל: חלא — לא!?

אמר ליה רב אשי: גב היד וגב הרגל — שאני! שיש בזה סכנה, ומחללין עליו את השבת.

איכא דאמרי: חזייה דקא צמית ליה בחמרא.

מהאדמה, למקוה, שהיא מים המכונסים במקום אחד.

מי המעיין הנובעים, קרויים בלשון הכתוב "מים חיים", והם ראויים לכל דבר שצריך בו דוקא "מים חיים", כגון טבילת זב, והזאת ציפור מצורע, וקידוש אפר פרה. ואילו מי המקוה אינם כשרים להם.

ועוד חילוק, שהמעיין מטהר אף כשמימיו זוחלים ונגררים על גבי הקרקע, שהרי זה דרכו של מעיין, שיהיו מימיו נובעים וזורמים על הקרקע. ואילו המקוה, שמימיו אינם נובעים, אינו מטהר את הטובלים בו אלא כשמימיו מכונסים ועומדים ללא זחילה כל שהיא במקום אחד.

דתנן במסכת מקואות: כל הימים — דינם כמקוה, ולא כמעין. שנאמר "ולמקוה המים, קרא — ימים". הרי שהימים נקראים "מקוה", דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: ים הגדול בלבד, שהוא האוקיינוס, דינו כמקוה, שבו הכתוב מדבר, ששם נקוו כל מי בראשית. ולא נאמר "ימים" בלשון רבים, אלא משום שיש בו מיני ימים הרבה, שכל הנחלים הולכים אליו. אבל שאר הימים — דינם כמעיין.

רבי יוסי אומר: כל הימים ובכלל זה הים הגדול דינם כמעיין לענין דמטהרין בזוחלין, מפני שדרכן בזחילה, שהרי כל מימי הנחלים זוחלין אליהן. אבל, ופסולין לטבילת זבים ומצורעים, ופסולים לקדש בהן מי הטאת

אמר ליה רבינא לרב אשי: וכי לא סבר לה מר להא דאמר רבא: הני בני מחוזה ביון דמפנקי אפילו חמרא נמי מסי להו. ומר נמי הא מפנק, ואסור אתה אפילו ביין?

אמר ליה רב אשי: גב היד וגב הרגל שאני!

דאמר רב אדא בר מתנה אמר רב: מכה על גב היד וגב הרגל — הרי הן כמכה של חלל, בחלל גופו, וסכנת נפשות הן ומחללין עליהן את השבת.

תנו רבנן: רוחצים במי גרר, במי חמתן, במי עסיא [שמות מקומות] ובמי טבריא, ואעפ"י שהן מלוחין קצת, כי הדרך לרחוץ בהן ולא מוכח שעושה לרפואה. אבל, לא בים הגדול, ולקמן מפרש הטעם, ולא במי משרה ששורין בהם פשתן והם מאוסין ולכן אין הדרך לרחוץ בהם אלא לרפואה, שהם מרפאין. ולא בימה של סדום, שהואיל והם מלוחים מאד אין רוחצין בהם אלא לרפואה, ומוכח לכל שעושה רפואה בשבת.⁽¹⁾

ורמינהו: תניא: רוחצים במי טבריא ובים הגדול, אבל לא במי משרה ולא בימה של סדום.

קשיא ים הגדול אים הגדול? דהא כברייתא דלעיל תני שאין רוחצין בים הגדול.

אמר רבי יוחנן: לא קשיא: הא רבי מאיר הא רבי יהודה.

יש כמה חילוקי דינים בין מעיין הנובע

1. והרמב"ם פכ"א הכ"ט כתב הטעם, מפני שכל אלו צער הן וכתוב וקראת לשבת עונג.

שמא מרפאין את החולה ומסמאין את הבריא כדרך הרבה רפואות.

הרי שבלא נשתהא מותר אפילו במי משרה, ועל כרחך דהברייתא השניה דאוסרת במי משרה מיירי בנשתהא ובכל זאת מתרת בים הגדול, וקשיא אברייתא ראשונה?

ומתרצינן: **אלא ים הגדול אים הגדול לא קשיא: הא דמותר ביפין שבו שהדרך לרחוץ בהם הא דאסור ברעים שבו דמוכח שהוא מתכוין לרפואה, ושתי הברייתות מיירי באישתהי.**

מי משרה אמי משרה נמי לא קשיא דבשתי הברייתות דלעיל קתני דאסור ובברייתא האחרונה קתני דמותר, דהא דאסור בדאשתהי, והא דמותר בדלא אשתהי.

מתניתין:

אין אוכלין איזביון מין אזור המשמש כתרופה **בשבת לפי שאינו מאכל בריאים** ומוכח הדבר שאוכלו לצורך רפואה, ואסור חכמים כל רפואה בשבת [במי שאינו חולה] גזירה שמא ישחוק סממנים. **אכל אוכל הוא את יועזר ושותה אבוברואה** מיני רפואה [כמבואר בגמרא] לפי שגם דרך הבריאים לאכלם.

כל האוכלין אוכל אדם בשבת אעפ"י שהוא מתכוין לרפואה, וכל המשקין שותה, חוץ ממזי דקלים, וכוס עיקרין משקה העשוי משרשי של ירק ובשמים מפני שהן לירוקה שמשקה העיקרין הוא רפואה לחולי הירקון [צהבת, תפא"י] ואינו מאכל בריאים [וכן מי דקלים משמש רק לרפואה].

אבל שותה הוא מי דקלים לצמא אם אינו חולה, ומתכוין רק לרוות צמאונו. **וסך שמן**

של פרה אדומה, שאין עליהם תורת "מים חיים", לפי שהכתוב קראן "מקוה". [התוס' בד"ה רבי יוסי, מבארים, שבצעם, הימים אינם נובעים, הלכך מסתבר שמה שהוצרך הכתוב לקוראן "מקוה", היינו לענין לפוסלן ממים חיים].

ובכך מתורצת הסתירה בין הברייתות. שהברייתא דסברה רוחצין בים הגדול בשבת, רבי מאיר היא, דסבר שאין הבדל בין ים הגדול לשאר הימים. ואילו הברייתא האוסרת לרחוץ בים הגדול היא כרבי יהודה, שמחלק בין הים הגדול לכל הימים.

מתקף לה רב נחמן בר יצחק: אימר דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה, דוקא לענין טומאה וטהרה, וכדילפי כל אחד מהמקרא, אבל לענין שבת, שהדבר תלוי אם מוכח דלרפואה הוא רוחץ — **מי שמעת להו?**

אלא, אמר רב נחמן בר יצחק: לא קשיא: הא דקתני אסור לרחוץ בים הגדול הוא היכא דאישתהי, ששוהה הרבה בתוך המים, דמוכח שהוא מתכוין לרפואה. הא דמותר בים הגדול הוא היכא דלא אישתהי, אלא רוחץ ויוצא מיד, דנראה כרוצה לקרר עצמו.

ומקשינן: **במאי אוקימתא לבתרייתא,** לברייתא השניה דרוחצין בים הגדול, בדלא אישתהי? **אי דלא אישתהי — אפילו רחיצה מי משרה נמי מותר,** ואילו באותה ברייתא קתני דאסור לרחוץ במי משרה?

דהתניא: רוחצין במי טבריא ובמי משרה ובימה של סדום ואף על פי שיש לו חטטים פצעים בראשו.

במה דברים אמורים: שלא נשתהא אבל נשתהא אסור.